

mensch volle zeggenschap heeft, de wereld van zijn voorstellingen en oordeelen, zijn neigingen en hartstochten, zijn begeerten en verlangens, zijn wenschen en streven; en het andere, dat buiten zijn macht ligt, de wereld rondom hem, zijn vrouw en kinderen, zijn slaven en bezittingen, zijn stad en vaderland, zijn eer en naam, ja zelfs zijn eigen lichaam. Die twee werelden liggen bij den mensch niet alleen vlak naast elkander, maar de eene ligt zelfs binnen de andere. 't Lichaam is voor de ziel een gevangenis, waarin zij tijdelijk verblijven moet. Maar het onderscheid tusschen beiden is duidelijk te zien. De wereld binnen in ons, 't redelijke in den mensch, is goddelijk van oorsprong; de wereld buiten is lager van afkomst, aan de dieren verwant; gene is volstrekt onafhankelijk, deze onderworpen; de eerste is vrij, de tweede gedetermineerd.

En nu is dit de waarachtige levenskunst, om de grenzen tusschen beiden scherp te handhaven, opdat wat onafhankelijk is, zich niet late binden en 't vrije zich niet onderwerpen aan wat gedetermineerd is. Dwaasheid is 't eenigen invloed op den gang der wereld te willen uitoefenen, want die gang is vast en zeker. Er is een onveranderlijke natuuroorde, waardoor alles buiten ons gaat naar den onverbreekbaren regel van oorzaak en gevolg. De mensch moet er dus naar streven, niet, dat de dingen gaan, zooals hij wil, maar dat hij ze wil, zooals ze gaan. Wij moeten die wereld buiten ons haar gang laten gaan, want zij is de onze niet en staat buiten onze zeggenschap. Maar wij moeten *onze* voorstelling en waardeering van haar zóó wijzigen, dat wij tevreden en gelukkig met haar zijn, zooals zij is. Want die voorstelling en waardeering liggen binnen onze wereld, waarover wij absolute gebieders zijn.

Niet de dood op zichzelf, maar onze voorstelling, dat de dood verschrikkelijk zijn zou, jaagt ons vrees aan.

Niet armoede of ziekte, maar ons niet-willen daarvan brengt ons smart.